

СТАНОВИЩЕ

на учените от Института за исторически изследвания
при Българската академия на науките^{*}

Водени от мисълта, че имат какво да кажат не само за миналото, а и за днешния ден, учените от Института за исторически изследвания предлагат настоящото становище на вниманието на всички държавни, академични и обществени фактори, които имат отношение към науката и към нейния главен двигател в страната – Българската академия на науките, чийто предходник Българското книжовно дружество изпреварва раждането на модерната българска държава.

Настоящата криза в науката и в БАН е резултат не само и дори не толкова на общата финансова криза. След като в продължение на десетилетия след Втората световна война бе подложена на тежък идеологически натиск, политически ограничения и модернизация по социалистически образец, през годините на прехода към демокрация науката в България се избави от старите си окови, но беше систематично пренебрегвана и недооценявана от страна на управляващите. В условията на световната финансова криза правителството приложи спрямо БАН крайно рестриктивна финансова политика, която не само че не е стимул за реална реформа (според някои очаквания), но и на практика заплашва Академията с постепенна ликвидация. Тази политика е в противоречие както с националните интереси, така и с изработената от Европейския съюз стратегия за развитие "Европа 2020", в която науката и иновациите, произтичащи от нея, са определени като първи приоритет на общността.

Към финансовите трудности, породени от ниската бюджетна субсидия, се добавят и някои наследени от миналото и усложнени в настоящето проблеми във функционирането и управлението на БАН (консерватизъм, инертност, самодостатъчност, формализъм, липса на прозрачност и пр.). Въпреки натрупаните значителни успехи в научните изследвания, тези слабости пречат на Академията да се впише достатъчно успешно в актуалния дневен ред на обществото и снижават нейния авторитет. Без да се пренебрегва отговорността на научната колегия като цяло, а и на всеки един учен поотделно, безспорно е, че главната отговорност за това носят академичните ръководства.

Кризата се задълбочава още повече поради липсата на пълноценен, рационален и конструктивен диалог между изпълнителната власт в страната и академичното ръководство, който да бъде от полза за научните изследвания и обществото. Нещо повече, между отделни министри и ръко-

^{*} Становището е прието (с 47 гласа "за" и 4 гласа "въздържали се") на заседание на Общото събрание на учените на Института за исторически изследвания, проведено на 26 октомври 2010 г.

водството на БАН се разгаря истинска “мини-война” с размяна на обидни квалификации и искания на оставки.

Всичко това води до крайно влошаване на социалния и професионалния статус на учените, които често са принудени да самофинансират своите научни изследвания, до демотивация и постоянно “изтичане на мозъци” в чужбина, до опасна за бъдещето на страната обществена дискредитация на БАН, която в недалечна перспектива може да доведе до ликвидация на научния потенциал на страната. Трябва да се подчертае, че особено потърпевши са учените от хуманитарните и социалните науки, които имат поограничени възможности за външно финансиране и разчитат предимно на бюджетните субсидии.

За да се преодолее настоящата дълбока криза, е необходима коренна промяна на политиката на управляващите страната към науката, както и реална реформа в научноизследователската сфера. Без да отричаме напълно усилията на БАН в тази посока, истинската и ефективна реформа, според нас, би трябвало да стъпи върху следните принципи:

- равнопоставен диалог на научната общност с органите на държавната власт и промяна на законодателната база в полза на науката и обществото;

- запазване автономията на БАН при успоредно засилване на автономията на отделните научни институти, за да могат учените сами да определят предмета на своите изследвания като най-квалифицирана професионална инстанция;

- премахване на централизираната бюрократична организация, намаляване на ръководния състав на Академията и редуциране на нейното Централно управление, закриване на излишните обслужващи звена и съкращаване на ненужните разходи, икономически оправдано управление на академичните имоти;

- съобразяване с особеностите на различните науки (хуманитарни, социални, природоматематически, инженерни);

- балансиран подход към фундаменталните и приложните изследвания, насърчаване на приоритетните за общественото развитие научни направления и стимулиране на проектното начало, без обаче да се пренебрегва ключовото значение (особено за хуманитарните науки) на бюджетното финансиране;

- активизиране на сътрудничеството между институтите в БАН и университетите, разширяване на образователната дейност в Академията по посока на сближаване на резултатите от научните изследвания с образованието, по-активно участие в подготовката на нови кадри за науката;

- стимулиране на международното научно сътрудничество с акцент върху връзките с научните общности в рамките на Европейския съюз и с вече многобройните учени с български произход в чужбина;
- изработване на по-убедителна, аргументирана и диференцирана система на атестиране на учените, която да позволи обвързване на резултатите от научната дейност със заплащането на техния труд;
- адекватно увеличаване заплащането на труда на учените, което е важно условие за запазване на научния потенциал, и т. н.

Като имат предвид всичко това, учените от Института за исторически изследвания при БАН отправят следните послания към държавното и академичното ръководство, към обществото и научната общност в страната:

1. Нека да се преустановят политическите и обществените прояви на пренебрегване и отрицание на науката и на БАН като водеща научна институция в България тъй като те ще имат пагубни последици за страната! Според реалните възможности, но и със съзнанието за ключовата роля на науката в съвременния свят, да се повиши оръзаната бюджетна субсидия за Академията, за да се възстанови нормалното развитие на научноизследователския процес в нея и да се осигурят нужните фондове за научни изследвания, чрез които да се осъществяват държавната поръчка и проектният принцип! Въз основа на предложения и разработки на научните и образователните институции и на компетентни специалисти, държавата да съдейства за изработването и прилагането на Национална стратегия за научни изследвания и да реформира законовата база за развитие на науката, висшето образование и иновациите!

2. Нека академичното ръководство да даде пълна информация пред научната колегия и обществеността за състоянието на БАН, за нейните финанси и за управлението на нейните имоти, за всички минали и предстоящи етапи на започналата по негова инициатива реформа, която за съжаление запазва до голяма степен статуквото! Да се предприемат енергични мерки за провеждането на реална реформа (включително чрез промени в Устава на БАН) в условия на градивен диалог с държавните институции по посока на по-нататъшна модернизация на функционирането и управлението на научната институция в съответствие с най-добрите съвременни образци!

3. При липсата на своевременни действия в духа на предложеното, колегията в Института си запазва правото да подкрепи исканията за оставка на лицата, отговорни за настоящата дълбока криза от средите на правителството и БАН. Същевременно учените от института изразяват готовност за съвместни координирани действия и за граждански протести заедно с другите колеги от академичната общност. При необходимост те ще прибегнат

и до съдебни искове срещу държавата за неизпълнение на нейните ангажменти за трудовите възнаграждения по закон.

Дори ако днес ролята на историята като “учителка на живота” се оспорва, никой не може да оспори градивната роля на знанието в човешката и в частност в българската история. Едва ли има по-познат на българите и по-синтезиран израз на тази роля от вечния стих “Напред! Науката е слънце, което във душите грей! Напред! Народността не пада, там гдето знаньето живей!”

Дали науката ще бъде приоритет на общественото развитие като гарант за прогреса и просперитета на днешните и бъдещите поколения, зависи от всички нас.